

МЕТОДИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

УДК 37.034(09)

Мар'яна Кашук, викладач англійської мови
Львівського державного університету внутрішніх справ

МЕТОДИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті виокремлено основні методи реалізації завдань правового виховання старшокласників у виховній роботі загальноосвітньої школи другої половини ХХ століття (бесіди, рольові ігри, виховання прикладом та на прикладі, переконання, примусу, активної діяльності школярів); обґрунтовано їх важливість у формуванні правової культури і правової свідомості старшокласників.

Ключові слова: правове виховання, правова свідомість, правова культура, методи правового виховання, старшокласники.

Літ. 5.

Марьяна Кашук, преподаватель английского языка
Львовского государственного университета внутренних дел

МЕТОДЫ ПРАВОВОГО ВОСПИТАНИЯ СТАРШЕКЛАСНИКОВ В ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ ХХ ВЕКА

В статье выделены основные принципы реализации задач правового воспитания старшеклассников в воспитательной работе общеобразовательной школы второй половины ХХ века (беседы, ролевые игры, воспитание примером и на примере, убеждения, примуса, активной деятельности школьников); обосновано их важность в формировании правовой культуры и правового сознания старшеклассников.

Ключевые слова: правовое воспитание, правовое сознание, правовая культура, методы правового воспитания, старшеклассники.

Marianna Kashuk, English Lecturer
Lviv State University of Internal Affairs

SENIOR SCHOOLCHILDREN'S LEGAL TRAINING METHODS IN EDUCATIONAL WORK AT SECONDARY SCHOOL OF THE SECOND HALF OF THE XXTH CENTURY

The article singled out the main methods of realization tasks of legal training senior schoolchildren in educational work at secondary school of the second half of the XX century (conversation, role play, education example and as an example, conviction, compulsion, vigorous activity of schoolers); it was grounded their importance in the formation of legal culture and legal consciousness of senior schoolers.

Keywords: legal education, legal consciousness, legal culture, methods of legal training, senior schoolchildren.

Актуальність проблеми та аналіз останніх публікацій і досліджень. На сучасному етапі розвитку суспільства право охоплює більшість сфер людської життєдіяльності, тим самим вимагаючи від кожного громадянина як володіння правовими знаннями, так і сформованої правосвідомості. З метою координації і методичного забезпечення правової освіти утворено Всеукраїнську міжвідомчу координаційно-методичну раду з правової освіти населення, яка є постійнодіючим дорадчим органом при Мін'юсті України. Головою ради за посадою є міністр юстиції. Рада діє на основі Положення про неї (затверджено КМ України 29.05.1995 р.).

З метою підвищення рівня правової освіти населення, створення належних умов для набуття

громадянами правових знань, а також забезпечення їх конституційного права знати свої права та обов'язки Указом Президента України від 18 жовтня 2001 року затверджено Національну програму правової освіти населення, де ставиться завдання правового виховання населення взагалі і підростаючого покоління зокрема.

Отже, загальнодержавний масштаб вирішення питань правової освіти та виховання громадян України актуалізує досліджувану нами проблематику та доводить необхідність її ретельної обсервації, зокрема у сенсі історичної ретроспективи.

У сучасних умовах українські та зарубіжні вчені ведуть досить активну діяльність щодо вивчення проблем правового виховання учнів, обґрунтовують способи актуалізації правових

МЕТОДИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

знань та визначають механізми правової освіти дітей та молоді. Серед них слід відзначити дослідження Д.М. Абашідзе, Г.П. Давидова, О.В. Міцкевича, Р.К. Русинова, А.В. Стаканкова, О.В. Татаринцевої, М.М. Фіцули, в яких розкрито різноманітні аспекти правового виховання та освіти громадян, визначено співвідношення права та моралі, доведено необхідність поширення правових знань серед школярів для розбудови громадянського суспільства. Однак основні методи практичної реалізації правового виховання у другій половині ХХ століття залишаються ще недостатньо дослідженими.

Метою нашої статті є виокремлення основних методів реалізації завдань правового виховання старшокласників у виховній роботі загальноосвітньої школи другої половини ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. У другій половині ХХ століття правове виховання стає частиною цілісного педагогічного процесу науково оформляється його необхідний інструментарій, ведеться активна підготовка фахівців до роботи у цій царині. Особлива увага з боку науковців та педагогів-практиків – організаторів правового виховання старшокласників у позааурочний час та у позакласній виховній діяльності була зосереджена на методиці організації цього процесу. Система форм і методів правового виховання школярів у досліджуваній період складалася на основі досягнень тогочасної педагогічної і психологічної наук у залежності від вікових та індивідуальних особливостей школярів, з урахуванням певних суспільних обставин, рівня їхньої культури та розвитку. Вчені-педагоги – дослідники проблем правового виховання школярів наголошували на необхідності диференціації правових форм роботи, акцентували увагу на використанні активних методів та прийомів у організації правових робіт зі старшокласниками. Важливою умовою був оптимальний добір комплексу методів задля правового виховання школярів: “Методи правового виховання – це певна сукупність прийомів і способів впливу на свідомість і поведінку людей з метою виховання їх у душі поваги і суворого дотримання законів, формування у них розвиненої соціалістичної правосвідомості, прищеплення їм навичок правової поведінки і підвищення їх соціально-правової активності [4, 224].

Методи правового виховання старшокласників у позакласній виховній роботі загальноосвітньої школи відзначалися специфічністю тому, що регламентувалися принципами свободи вибору,

самостійності та ініціативності учнів, колективності, творчості. Наше дослідження доводить, що мета правового виховання старшокласників у позакласній виховній діяльності досягалася лише у тому випадку, коли ставився акцент на активність і самодіяльність старшокласників.

Питання застосування методів правового виховання старшокласників у позакласній виховній діяльності було важливим з точки зору досягнення результатів, тобто формування правової культури особистості при певному соціальному замовленні, яке в СРСР відзначалося ідеологічним нашаруванням.

Наше дослідження довело, що в арсенал методів правового виховання старшокласників входили пере всім методи пропагандистського характеру, серед них особливо значимими були усні методи виховної роботи, попри активне поширення технічних засобів навчання, ЗМІ, розвиток телебачення й кіно: “Широке використання масових засобів пропаганди, якими є друковані органи, радіо і телебачення, не витісняє і навіть не відводить на другий план такої традиційної форми усної пропаганди, як лекція і доповідь на правову тему” [3, 93].

Вчені-педагоги та вчителі-практики обстоюють важливість усних методів правового виховання, правової пропаганди і правового навчання, вказуючи на можливість у ході лекцій, бесід, у процесі вечору питань і відповідей обмінятися думками, висловити свою точку зору і обстоювати її, вступити в дискусію: “Ніщо не може замінити безпосереднього спілкування вихователів і вихованців. Усні форми пропаганди і навчання дають можливість проводити правовиховну роботу особливо дохідливо і емоційно. До хорошого лектора завжди з’являється інтерес, зустріч з ним викликає активність слухачів, бажання у них з’ясувати ті або інші положення законів, обговорити конкретні ситуації і дати їм правову оцінку. Особливо високі вимоги ми повинні пред’являти до якості політичної агітації і пропаганди – не лише до їх змісту, але і до емоційності, дохідливості” [4, 219].

Серед ефективних методів правового виховання старшокласників у позакласній виховній діяльності важлива роль належала бесіді, ефективність якої передовсім залежала від дотримання низки методичних умов. Педагогам практикам передусім необхідно було визначити цілі, план і перелік конкретних питань, що підлягатимуть з’ясуванню, визначити місце і час бесіди. Зважаючи на індивідуальні особливості школярів педагог повинен був установити контакт

зі школярем, “спонукати його до ширих відповідей на питання”. Для відповідних висновків і проєкції майбутньої діяльності після бесіди її результати ретельно записувалися та аналізувалися. Важливим вважалося також спостереження за учнями під час бесіди, оскільки воно цілісно доповнювало її результати [1, 15]. Зауважимо, що комплексність у застосуванні доцільних методів та прийомів правовиховної роботи з чітко визначеною ціллю забезпечували відповідний результат.

Вчені-педагоги доводять, що бесіди доцільно ілюструвати прикладами з художньої, наукової, юридичної літератури, газет і журналів, кіно і телебачення, а також відомими учнями прикладами з життя колективу класу, школи, села чи міста. Підібрати такі приклади старші учні вже можуть самі [5, 61]. Опертя певних законодавчих положень, фактів, правових явищ на життєвий досвід старшокласника мало позитивний ефект, бо сприяло тісному зв'язку юридичної наукою із реальним життям конкретної людини.

У правовиховній роботі як ілюстративний матеріал активно використовувався метод виховання прикладом та на прикладі, яким могли бути батьки, педагоги, вихователі, представники громадськості. Життя певної конкретної людини могло стати для старшокласників взірцем для наслідування, визначити його життєві орієнтири, іноді й професійне спрямування, а також активну участь кожного в правовому житті громадських організацій, трудових колективів, державних органів, суспільства в цілому. Вчені при цьому наголошували, що важливо при цьому добирати такі приклади і факти, які б не викликали в учнів сумнівів: “Позитивний приклад викликає прагнення наслідувати пропонований взірець, якщо він подається у яскравій формі, емоційно, глибоко хвилює учнів” [5, 65].

Педагоги також обстоюють думку про те, що учнів можна навчати правових знань і на негативних прикладах, слід лише оптимально дозувати таку інформацію: “На помилках друга можна і треба вчити і виховувати. Інше питання – в яких дозах, в якій формі використати для виховання різні негативні факти” [1, 11].

Важливим, на думку вчених, є комплексний підхід до питань правового виховання старшокласників, коли у їх розв'язанні беруть участь усі чинники та виховні інституції (сім'я, школа, громадські організації, правоохоронні органи, громадські активісти та ін.).

Проте такий підхід, як доводить наше дослідження перебував у досліджуваній період лише на стадії розробки: “На жаль, потрібної уваги

цим питанням доки не приділяється, за винятком батьківських зборів. На батьківських зборах роз'яснюються не лише ті закони, які охороняють права неповнолітніх, але і ті, які передбачають відповідальність батьків за погане виховання дітей, читаються лекції на юридичні теми, пов'язані з правовим вихованням дітей” [3, 185 – 186].

Вище йшлося про те, що правове виховання старшокласників розглядалася з позиції ролі у ньому власне учня. Активність, самостійність, дієвість, творчість старшокласників були запорукою успішного формування правової культури школярів. Задля реалізації цього завдання широко використовувалися активні методи. Серед них найпопулярнішими у досліджуваній період були: вікторини, конференції, олімпіади, усні журнали. Науково-методична література досліджуваного періоду свідчить про широке запровадження названих методів роботи у практику загальноосвітніх шкіл: “Учні 9 – 10 класів самостійно роблять огляди журналу “Людина і закон”, випускають бюлетень “Ти і закон”, підбирають матеріал для виставок на правові теми, оформляють загальношкільну вітрину з поточними постановами державних органів” [1, 34].

Дієвим чинником правового виховання старшокласників була прикладна правова діяльність, а саме: виготовлення плакатів, лозунгів, стендів, фотогазет, стінгазет тощо.

Існувала також і спеціальна методика такої роботи. З нею детально знайомилися педагоги для роботи зі старшокласниками у позаурочній виховній роботі. Сутність її полягала у наступному: “Оформлення бюлетенів, стендів з правової тематики слід робити яскраво, з чітким шрифтом, показувати закони і виставляти літературу, що відносяться до навчання, праці і відпочинку учнів” [2, 10].

Ретельний та всебічний аналіз науково-методичної літератури з проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що у другій половині ХХ століття активно використовувалися методи активної діяльності школярів. Найчастіше вони реалізувалися шляхом залучення до правоохоронної та природоохоронної діяльності, у процесі роботи гуртків та клубів.

Формуванню реальних навичок правовиховної роботи сприяла активна участь старшокласників у роботі комсомольського патруля, комсомольського оперативного загону, штабу право охорони, суспільно корисній, правоохоронній і природоохоронній діяльності та ін. [1, 12 – 14].

Важливе місце у правовому вихованні

МЕТОДИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

школярів посідали рольові ігри. Вони дозволяли учням на практиці застосовувати теоретичні знання, виробляти на їх основі навички правової поведінки, уміння самостійно приймати правильні рішення в конкретних життєвих ситуаціях: “У спеціально створених умовах учні зіставляють свої правові знання з конкретними умовами поведінки, звіряють правильність власних рішень з тим типом поведінки, який відповідає правовим нормам, емоційно переживають ситуацію гри, набувають досвіду правомірної поведінки. Виконуючи ролі суддів, адвокатів, прокурорів, учні глибше усвідомлюють певні вимоги права, навчаються діяти відповідно до них” – доводить М. Фіцула [5, 74 – 75].

Намагаючись визначити оптимальні методи правового виховання у виховній роботі загальноосвітньої школи вчені зазначають, що основним методом слід уважати метод переконання, а також метод примусу: “Широко розповсюджена точка зору, доводять педагоги, згідно якої основним методом правового виховання є також примус” [4, 224].

Механізм дії означеного методу вченими визначався таким чином: “Примус нав’язує волю суспільства, класу або колективу підвладним особам, загальмовувавши у них мотиви антигромадської поведінки. Підвладна особа підпорядковує свої дії вимогам імперативних правил, що діють в суспільстві (колективі), керуючись не власними моральними мотивами, а в результаті зовнішнього впливу (уникаючи засудження громадською думкою, покарання і т. п.). [4, 231]. У цьому випадку очевидними стають виключно зовнішні мотиви, вплив яких не може цілковито гарантувати успіху правового виховання. З огляду на це М.М. Галимов і О.Ф. Мураметс не визнають і того, що примус може застосовуватися в правовому вихованні навіть як виняток, оскільки в цьому випадку людина може утримуватися від правопорушень тільки з почуття страху, боязні покарання [4, 226]. Власне тому педагогам-практикам рекомендували цей метод використовувати якомога рідше, а частіше опиратися на глибоке усвідомлення

правових проблем старшокласниками, їхню активну діяльність та організацію спілкування на правових тематику.

Враховуючи залежність успіху правового виховання старшокласників від соціальних обставин слід наголосити, що у досліджуваній період попри панування авторитаризму у суспільному житті ця діяльність будувалася на ґрунті широкого самоврядування учнів, що передбачало виховання лідерів, формування організаторів, керівників. Старшокласники, які ставали членами правоохоронних загонів, періодично проводили творчі звіти перед колективом школи, батьками, органами міліції, громадськими та державними органами [1, 34 – 36].

Висновки. Отже, аналіз використаних нами наукових джерел дає підстави для ствердження, що у другій половині ХХ століття правове виховання старшокласників здійснювалось за допомогою методів, які використовувалися в процесі як урочної так і позаурочних форм діяльності загальноосвітньої школи в другій половині ХХ століття: бесіди, рольові ігри, виховання прикладом та на прикладі, переконання, примусу, активної діяльності школярів тощо. Таке розмаїття методів правового виховання старшокласників позитивно впливало на формування їхньої правової свідомості та правомірної поведінки, вміння самостійно приймати рішення в конкретних життєвих ситуаціях.

1. Давыдов Г.П. *Правовое воспитание в системе работы школы* / Г.П. Давыдов, В.М. Обухов. – М.: Педагогика, 1976. – 48 с.

2. Найбич В.И. *Методика правового воспитания молодежи* / В.И. Найбич. – Ленинград: Об-во “Знамя” СРСР, 1977. – 184 с.

3. Павлов А.С. *Правовое воспитание* / А.С. Павлов. – М.: Сов. Россия, 1972. – 270 с.

4. *Правовое воспитание и социальная активность населения* / Под. ред. Н.И. Козюбры. – К.: Наукова думка, 1979. – 327 с.

5. Фіцула М.М. *Правове виховання учнів* / М.М. Фіцула. – К.: ІЗМН, 1997. – 148 с.

Стаття надійшла до редакції 09.06.2015

“Наше призначення – віддавати себе”.

Біблія

